

AZ ÖRÖKBEFOGADÁS SZOCIÁLPSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE: INTERSZEKCIONALITÁS AZ ÖRÖKBEFOGADÁSBAN

ÁTTEKINTŐ TANULMÁNY

KERESZTES-TAKÁCS Orsolya

ELTE PPK Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Intézet

ELTE PPK Pszichológia Doktori Iskola

keresztes-takacs.orsolya@ppk.elte.hu

NGUYEN LUU Lan Anh

ELTE PPK Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Intézet

lananh@ppk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Az örökbefogadással foglalkozó szakirodalom főként az örökbefogadás jogi, egyéni pszichológiai és családpszichológiai vetületeivel foglalkozik, miközben annak szociálpszichológiai és különösen interkulturális megközelítése jelenleg még feltáratlan terület a hazai szakirodalomban. Jellemzően az örökbe fogadott gyermekkel kapcsolatos pszichológiai problémák, valamint a gyermek és az őt örökbe fogadó szülei közötti kapcsolat állt eddig a pszichológia fókuszában, ugyanakkor az örökbefogadás társadalmi aspektusairól nemigen olvashatunk. A következőkben megkíséreljük részben teoretikusan a meglévő szakirodalom alapján, továbbá empirikusan a szakértői interjúk¹ tapasztalatai alapján összegyűjteni, hogy az örökbefogadás folyamatában – vagy akár pont annak okaként – hogyan és miként jelennek meg a társadalmi folyamatok, valamint az azokból fakadó társadalmi egyenlőtlenségek.

Kulcsszavak: örökbefogadás, interszekcionalitás, interetnikus örökbefogadás

---

¹ A kutatás az ELTE PPK KEB által kiadott etikai engedéllyel rendelkezik.

BEVEZETÉS

A pszichológiai értelemben örökbefogadási triádként emlegetett háromszög szereplőinek, vagyis az örökbe fogadott gyermeknek, az örökbe fogadó szülőknak és az életadó szülőknak is sajátos életútjuk van (Pavao, 2012), melynek találkozását egy adott társadalmi kontextus övezi. Az örökbefogadás során mindannyian, más-más szempontból, a társadalomból fakadó problémákkal szembesülnek. A pszichológiában megjelent szakirodalmak az örökbe fogadott gyermek, valamint az örökbe fogadó családok szülő-gyermek kapcsolatára fókuszáltak leginkább, azonban a biológiai szülő, valamint a rendszerszinten megjelenő, akár az örökbefogadás és örökbeadás okaként megjelenő társadalmi kontextus és egyenlőtlenségi faktorok szerepe elhanyagolt területnek tűnik. Az örökbefogadás társadalmi szempontból történő vizsgálatakor, annak szociálpszichológiai megközelítésekor fontos szempontok kerültek a látótérbe (Neményi, 2015; Yngvesson, 2010; Boyer, 2007; Szilvási, 1997), mégpedig a nemek egyenlőségével, az etnikummal, valamint a társadalmi osztállyal kapcsolatos kérdések – melyek néhol, akár egymással kereszteződve – jelennek meg az örökbefogadás folyamatában. Az egyenlőtlenségi faktorok ezen összefonódása, vagyis a különféle szociális kategóriák egymással kölcsönhatásban álló és egymásra ható egysége az interszekcionalitás fogalmaként ismeretes a szakirodalomban (Crenshaw, 1991). A gender, az etnicitás, a vallási hovatartozás, a kor, a fogyatékoság, a szexuális orientáció vagy akár a társadalmi osztály tengelyek mentén kialakuló egyenlőtlenségi faktorok tehát nem párhuzamosan léteznek egymás mellett, hanem azok összefonódhatnak, és így akár többszörös és hatványozott diszkriminációhoz

vezethetnek (Sebestyén, 2014). Az interszekcionalitás fogalmát Crenshaw (1991) feminista jogász nő honosította meg a társadalomtudományokban a nők elleni és különösen a fekete nők elleni férfiak által elkövetett erőszakos cselekedetek kapcsán. A jelenség ismertetése után tehát érdemes áttekinteni, hogy ma Magyarországon milyen társadalmi közegben történik az örökbefogadás, illetve részletezni azokat a társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó dimenziókat, melyek sok esetben összefonódva szerepelnek az örökbefogadás folyamatában.

Bár hazai empirikus kutatás nem készült még az örökbefogadásban jelen lévő sztereotípiákról, az USA-ban végzett örökbefogadással kapcsolatos attitűdök felmérése (Dave Thomas Foundation For Adoption, 2013) alapján azt feltételezzük, hogy a hazai társadalomban is él egyfajta sztereotipikus kép az örökbefogadás szereplőiről, akik így a rájuk rótt sztereotípiák mentén stigmatizálttá válhatnak. A biológiai anyák a társadalom olyan erős megvetésével találkoznának, hogy a jellemzően titkolt terhességek után magukra maradnak ezzel a traumatikus élménnyel és továbbra is titkolják azt (Herczog, 2001). Az örökbe fogadó szülőnek feltételezésünk szerint többféle reprezentációja van. Vagy sajnálják, amiért „nem lehet saját gyereke”, vagy csodálják, amiért ilyen „nemes feladatra képes” (Foli, 2010). Ez utóbbi különösen igaz lehet, ha idősebb, fogyatékos vagy roma gyermeket fogadnak örökbe. Az örökbe fogadott gyermeket sok esetben különlegesnek tartják, de ezzel párhuzamosan él az a nézet, miszerint több probléma van vele, mint a biológiai szüleivel felnövekvő gyerekekkel (Vincze, 1988; Dave Thomas Foundation For Adoption, 2013).

Ezen társadalomban létező sztereotípiák nehezítik az örökbefogadás folyamatát, az

örökbefogadás mindhárom szereplőjének szempontjából.

Mindezek részletesebb bemutatását a fellelhető csekély hazai szakirodalom mellett szakértőkkel folytatott interjúrészetekkel és az általuk adott információkkal egészítjük ki. A tanulmány empirikus részéhez tehát 10 szakértői interjút vettünk fel 2015–2016 között. Interjút készítettünk a MTA TK Szociológiai Intézet kutatóival, a civil és állami szervezeteknél örökbe fogadó szülőket felkészítő tanfolyam és a Mózeskosár Egyesület pszichológusaival, a Család, Gyermekek, Ifjúság Egyesület és SOS Gyermekfalvak gyermekvédelmi szakembereivel, valamint az Ágacska Alapítvány, a Romadopt Klub, az Örökbe.hu gyakorlati szakembereivel.

A TÁRSADALOM NORMATÍV CSALÁDKÉPE ÉS AZ ÖRÖKBE FOGADÓ CSALÁDOK

Bár a történelem folyamán mindig is találkozhattunk a családok sokszínűségével, a családok szerkezete, struktúrája a 20. század erőteljes társadalmi változásai nyomán ma már rendkívül változatos, hiszen beszélhetünk akár – a teljesség igénye nélkül – mozaikcsaládokról, egyszülős családokról, örökbe fogadó családokról és akár azon belül az azonos nemű szülők családjairól is (Danis és Kalmár, 2011). A családok felbomlását hangsúlyozó szakemberekkel szemben Boreczky (2004) inkább adaptív családváltozásokról beszél amellyel, hogy hangsúlyozza azt is, hogy a család megtartja fontos szerepét az emberek életében. Több évtizeden keresztül végzett, reprezentatív, 600 fő többgenerációs adatait feldolgozó vizsgálatukban Boreczky és munkatársai (2007) kimutatták, hogy Magyarországon

a nukleáris családok aránya folyamatosan nő, ugyanakkor egyre több a válás és az újraházasodás is, így gyakori a féltestvérrel, de akár a nagyszülőkkel való együttélés is. Ezek az eredmények is alátámasztják azt, hogy egyszerre sokféle családszerkezet és családi minta létezik.

A magyar társadalom örökbefogadással kapcsolatos megítélésére még nincsenek hazai adatok, ugyanakkor a szakemberek is akként fogalmazzák, hogy az örökbefogadással létrejött családok nem számítanak teljes értékű családnak a társadalom szemében, sokkal inkább valami pótmegoldásnak tekintik azt, az „igazi” család helyett (Wegar, 2000).

„Az a család Mo.-on, ahol van apa, anya és gyerek, és ha nincs gyerek vagy nincs valamelyik szülő, vagy nem különböző neműek a szülők, akkor az már nem család. És valahogy ezt az ideális családnormát rekonstruálja valójában az örökbefogadással keletkezett család is, ahol más módon nem, de legalább próbáljuk meg, csináljuk meg azt a kvázi családot.” (5. interjúalany, szociológus)

Wegar (2000) továbbá kifejtette azt is, hogy az örökbe fogadó családok stigmatizáltak és állandó előítéletekkel szembesülnek. Egy nyolcvanas években végzett interjú kutatásban (Miall, 1987) úgy találták, hogy az alábbi, a társadalomban élő reprezentációk mentén válnak stigmatizálttá ezek a családok: egyrészt a kötődés és szeretet kialakítása szempontjából a biológiai köteleknek fontosabb szerepet tulajdonítanak az emberek, másrészt a gyermek ismeretlen múltja és genetikája aggodalomra ad okot. Ezekkel a sztereotípiákkal pedig az örökbe fogadó szülők szülői szerepének legitimitása kérdőjeleződik meg, különösen az olyan, zártabb társadalmakban, ahol a homogenitás fontos érték, és a különbözőség egyfajta devianciaként bélyegződik meg.

„*Ha az van a második környezetismereti munkafüzetben, hogy fotók vannak felnőttekről fölül, alul meg gyerekekről, és a gyerekek az a feladata 8 évesen, hogy húzza össze, kik lehetnek egy család. Na, mi alapján...? Hát a fizikai hasonlóság alapján. A 21. században itt tartunk a családmoddellről, hogy egy iskolai tankönyvben ez van? Ez ellen kellene küzdeni.*” (6. interjúalany, pszichológus)

A tágabb környezet így a szülői identitásban és kompetenciákban is észrevétlenül megkérdőjelezi az örökbe fogadó szülők szülői szerepét. Az érett anyaság reprezentációja kulturálisan összefonódott a biológiai anyasággal, így nem meglepő, ha az örökbe fogadói szülői szerep nem hiteles szociális attribútuma egy nőnek (Wegar, 2000).

„*Szemmel látható, hogy az örökbe fogadó családok azért próbálnak meg hozzájuk hasonló gyereket, kicsi gyereket stb. örökbe fogadni, hogy kifeje ez a kép megfeleljen annak a homogám családalképzelésnek, ami a magyar társadalomban benne van és hogy ne legyen szemmel látható az örökbefogadás. Abban a pillanatban, ha idősebb gyerek kerül oda, más etnikumú, főleg akkor, ha más bőrszínű gyermek kerül oda, akkor ezt a képet nem nagyon lehet fenntartani. Meg kell küzdeni valami olyasmivel, amivel az örökbe fogadó családok nagy része nem akar megküzdeni. Tehát bele akar simulni ebbe a normatív családképbe.*” (5. interjúalany, szociológus)

A hazai értékpreferencia-vizsgálatok, valamint a nemzetközi értékvizsgálatok adatait közlő és elemző tanulmányok (Tóth, 1998; Pongrácz, 2009; Szalma, 2010) kimutatták, hogy Magyarországon magasnak számít a család és a gyermek értéke, és erősen jelen van azon társadalmi elvárás, miszerint egy párkapcsolat vagy házasság következő és teljesen egyértelmű lépcsőfoka a gyermekvál-

alás. A családdal kapcsolatos attitűdvizsgálatok hazánkban továbbra is a társadalom családcentrikus beállítottságát tükrözik (Szalma, 2010; Pongrácz, 2009). Nemzetközi összehasonlításból is úgy tűnik, hogy Magyarországon a többi országhoz képest is különösen magas a gyermek értéke. A kilencvenes években végzett 24 országot összehasonlító vizsgálatban például Magyarország első helyen végzett abban a kérdésben, hogy „Üres az élete azoknak, akiknek soha nem volt gyerekük”, és szintén élen végzett a „Napjainkban a házasság legfőbb célja a gyerek” kijelentéssel egyetértők arányát tekintve (Tóth, 1998).

Egy későbbi adatfelvétel során a többi országhoz képest még mindig kiemelkedő gyerekközpontúságról árulkodnak az adatok. Azzal a kérdéssel ugyanis, hogy „nem lehet igazán boldog az, akinek nincs gyermeke”, a válaszadók közel 60%-a egyetértett, szemben a nemzetközi átlag 37%-os egyetértésével (Pongrácz, 2009). A magyar népesség döntő többsége tehát a gyermeket az élet fontos, elengedhetetlen részének tartja, és bár ez a legtöbb országban így van, nálunk az átlagosnál is magasabb ez az arány (Kapitány és Spéder, 2009).

A családdal kapcsolatos értékek tradicionális volta nemcsak a közvéleményben és a kutatások eredményeiben érhető tetten (Szalma, 2010), hanem a törvényalkotásban is megjelenik. Örökbe fogadni csak házas társaknak vagy egyedülállóknak engedélyezett törvényileg, az együttélés hivatalos és nem hivatalos változatában nem lehet, így törvénykezési szinten is megjelenik a normatív családkép.

„*Nem az lenne az állam feladata, hogy a különböző életmódpreferenciáit közzé tegye, mert nem ez a feladata, meg ez társadalmilag sem védhető. Társadalmilag az va-*

jon egy támogató elképzelés, hogy az egyik ember a másik emberért, akivel alapvetően nincs vérségi kapcsolata, az iránt felelősséget vállal, nemcsak anyagilag, hanem törődésben meg minden egyébben, és ezek elé mesterséges akadályokat gördítsenek? Ezt nem értem, sem szociológusként, sem olyan emberként, aki a társadalmi működést próbálja vizsgálni, sem magánemberként nem értem. Nem értem a szakpolitikát emögött.” (4. interjúalany, szociológus)

A TÁRSADALMI NEM SZEMPONTJA AZ ÖRÖKBEOFOGADÁSBAN

A mainstream örökbefogadással kapcsolatos genderszemléletű szakirodalom zömében az azonos nemű párok általi örökbefogadást taglalja (Boyer, 2007; Patterson, 1995; Wainright és munkatársai, 2004), azonban az örökbefogadás más területein is megjelennek a társadalmi nemek különbségéből adódó problémák. A következőkben részletezzük, hogy a hazánkban törvényi szinten nem engedélyezett azonos nemű párok általi örökbefogadás mellett az örökbefogadók és az örökbeadók motívumaiban miként jelennek meg a társadalmi nemekkel kapcsolatos elvárások és egyenlőtlenségek, valamint az ezekből fakadó társadalmi stigmák.

Elsőként az örökbefogadás rendszerének genderszempontrú megközelítésénél meg kell említenünk a törvénynek azt a fajta diszkriminatív természetét, miszerint kizárja, hogy a regisztrált vagy nem regisztrált élettársi kapcsolatban élők, ezáltal az azonos nemű párok hivatalosan, közösen örökbe fogadhassanak gyermeket Magyarországon (Ptk. 4:120. §). A törvénykezéssel ellentétben a szakirodalom akként érvel (Neményi, 2015), hogy a valamilyen szempontból ki-

sebbségi identitással rendelkezők – kisebbségi identitástudatuk és ezzel való megküzdési stratégiák birtokában – fel tudnák készíteni örökbe fogadott gyermeküket az őket érő esetleges támadásokra (Takács és Szalma, 2013), emellett elfogadóbbak lennének az örökbe fogadott gyermek „kritériumait” illetően is. Nem „pótmegoldásként” tekintenek az örökbefogadás révén létrejött családra (Takács és Szalma, 2013), és nagyobb valószínűséggel fogadnának el roma, fogyatékos vagy idősebb gyermeket, a rendszer őket mégis kizárja, vagy legalábbis rejtőzködésre kényszeríti. Neményiék (2015) vizsgálatában a megkérdezett homoszexuális örökbe fogadók arról számoltak be, hogy bár támogatón viszonyultak hozzájuk a rendszerben dolgozó munkatársak, ugyanakkor azt is észrevették, hogy a pszichológiai alkalmassági vizsgálaton sokat faggatták szexuális orientációjukról őket, amiről azt feltételezik, a heteroszexuálisoknál nem meghatározó beszédtema. Az egyik megkérdezett pszichológus szerint:

„Egy homoszexuális ember nem gondolnám, hogy veszélyt jelentene egy örökbe fogadott vagy vér szerinti gyerekre, ha neveli, de azért abban sok igazság van, hogy ezeknek a gyerekeknek az élethelyzetét nekünk valahogy optimalizálni kell, nem szaporítani az ő máris meglévő másságukat még újabbakkal. Ha egy olyan közegben élünk, ahol nem probléma, hogy azonos nemű pár viszi be óvodába a gyereket, akkor nyilván ebből a gyerekeknek semmi gondja nem lesz, de hogyha úgy jönnek ide homoszexuális és leszbikus párok, hogy ebben nem tudnak védelmet adni a gyerekeknek, akkor nekünk gyerekvédőknek ez nagyon nagy felelősség.” (6. interjúalany, pszichológus)

Az American Psychological Association (2012) állásfoglalása és más pszichológiai

kutatások eredménye szerint alapvetően az azonos nemű párok általi gyermeknevelés nem okoz problémát a gyermek számára az identitásfejlődés és a szexuális orientációja szempontjából (Patterson, 1992; Wainright és munkatársai, 2004), ugyanakkor a Magyarországra jellemző elutasító közeg miatt gyermekvédelmi szempontból érthetőek a gyermek azonos nemű szülők általi neveléséből adódó, halmozott hátrányaival kapcsolatos aggodalmak, hiszen az azonos nemű párok örökbefogadását vizsgáló attitűdök nagymértékű társadalmi elutasítást tükröztek (Takács és Szalma, 2013).

Ha az örökbe fogadó szülők szerepére tekintünk, azokban az esetekben, amikor az örökbefogadásnak a meddőség a motívuma, ott gyakran felmerül az a gondolat, hogy a felek „nem teljesítik” reprodukív szerepüket (Gibson & Myers, 2000). A sikertelen teherbeesési kísérletek – akár természetes, akár mesterséges módszerekkel – megrengetik az addig adottnak vélt szerepeket. Legtöbbször a saját igényeik kielégítése mellett a társadalmi elvárásoknak megfelelően teljesíteni kívánják a számukra természetesnek vett, kijelölt utat, ám amikor biológiai akadályokkal szembesülnek, az egész nemi elvárásokról alkotott kép is megrendül (Pulay, 2006; Bogár, 2011; Herczog, 2001).

„Legtöbbször, mire ideáig eljutnak [örökbefogadásig], nagyon meg tudnak sérülni ebben a gyermektelenségi dologban. Miután a lombikozással egy évtized is elmehet az életéből, így nagyon sokan már akkor bejelentkeznek, amikor igazából vér szerinti gyerekekért küzdenek. (...) Szóval én persze tudom, hogy azon, amin ők keresztülmennek, kellene pszichológus, de nincs pszichológus a közvetítőknél, nincs pszichológus a meddőségi centrumokban, és nálunk [az állami rendszerben] meg nincs annyi kapacitás,

hogy a veszteségfeldolgozás is legyen egy terápia.” (9. interjúalany, pszichológus)

A meddőség diagnózisa is egyfajta életválság lehet (Whiteford, 1995), amikor is az egyén nem tudja betölteni a kívánt társadalmi szerepét, amellyel együtt az egész családi struktúra is megreked, így nyer teret a meddőség stigmája. Ez különösen igaz lehet például a magyar társadalomban, ahol a házasság fő motivációjának a gyermekvállalást tartják (Tóth, 1998). Magyarországon a család normatív fogalma a házasságkötéssel létrejövő férfi-nő kapcsolathoz, majd az azután született közös gyermekekhez társul, valamint a házasságra vonatkozó értékek más tekintetében is igen tradicionális beállítódást mutat (Tóth, 1998). A nőket társadalmi szinten különösen érinti a biológiai anyasággal kapcsolatos elvárás, annak ellenére, hogy fele-fele arányban múlik egyik vagy másik nem képviselőjén a meddőség (Andrejcsik, 2015). Ez különösen igaz az olyan társadalmi közegben, ahol a közhangulat és a politika is egyre agresszívabb népszerűségi politikát szorgalmaz. A meddőség tehát egy ideig láthatatlan, bizonytalan ideig tartó, társadalmi elvárások során kialakuló stigma (Whiteford, 1995).

Hazai viszonylatban a gyermekvállalással és a házassággal kapcsolatban a nemek között különböző elvárások fogalmazódnak meg, Szalma (2010) kutatása szerint a magyar társadalomban még létezik az a tradicionális felfogás, amely szerint a nőknél sokkal inkább elfogadják a függést, az alárendelt szerepet, a férfiakat pedig függetlennek, kenyérkeresőnek tekintik a családokban. Tóth (1998) azt találta, hogy azokban az országokban, ahol a nők saját női önmeghatározásának nélkülözhetetlen része az anyaság, ott a gyermek nélküli létet céltalannak és üresnek tartja a közvélemény. Ezzel szemben

azokban az országokban, ahol az anyaság csupán egy választható szerep a sokféle női szerep közül, ott sokkal elfogadóbbak a gyermektelenekkel szemben.

Az eddigi kutatások tehát azt mutatják, hogy a magyar társadalom meglehetősen konzervatív felfogású, ha a férfi és a női szerepek megosztásáról, családi értékekről, házasságról, gyerekvállalásról van szó. Azokban a társadalmakban, ahol a nemi szerepek tradicionálisabb formája figyelhető meg, és társadalmilag leginkább a nőkhöz kapcsolódik a család és a gyermek, így ezeknek hiánya vagy normatívától eltérő léte, és az ennek következtében kialakuló előítéletek és sztereotípiák is leginkább a nőket és anyákat sújtják. A férfiakhoz – mivel alapvetően más értékeket rendel hozzájuk a társadalom – más attribútumok kapcsolódnak, így jellemzően sem a kutatásokban, sem praktikusán a hétköznapiakban nem jelennek meg az örökbefogadás témakörében.

Eddig az örökbe fogadó szülők és a rendszer felől közelítettük meg a témát, de az örökbefogadás genderszemponturn megközelítésénél a biológiai szülő(k) szerepét is érdemes bemutatnunk. Ez feltáratlan terület a pszichológiai kutatásokban, mivel pragmatikusan nehéz az örökbeadó vagy biológiai szülők felkutatása – hiszen feltételezhetően ez egy olyan traumatikus élménye az életüknek, melynek kutatásához nehezen találni önként jelentkezőt –, így az örökbefogadás ezen szereplőiről vajmi keveset tudunk a szakirodalom alapján. A témában jártas szakemberek azonban abban egyetértenek, hogy az örökbeadás oka „nagyon gyakran zűrös szociális helyzet, de a második helyen gyakran a zűrös párkapcsolat áll” (6. interjúalany, pszichológus).

Az egyik megkérdezett szociológus (8. interjúalany) szerint „ezt még senki nem

vizsgálta, pedig végképp érdekes lenne, hogy itt nem csak nő és anya van, hogy nem kényszerítik-e, a vér szerinti apa szerepe egyáltalán nincs sehol feldolgozva”. Azonban nemcsak a kényszerítés lehetősége merül fel, hanem az is, hogy a biológiai apa nem is tud a terhesség tényéről. Az egyik általunk megkérdezett pszichológus (6. interjúalany) ezt hiányolja, ugyanis tapasztalata szerint „abszolút elterjedt dolog, hogy az újszülöttek örökbeadásánál képzelt apát írnak be, senki nem tesz erőfeszítést arra, hogy a nemző apákat ebbe a folyamatba bevonja. Miközben egyrészt van egy felelősségük nekik is – nyilván gyerek csak úgy szülehet, ha van férfi és nő is –, másrészt az apák jogai sérülhetnek, mert ha nem is ismerjük őket, honnan tudjuk, hogy nem is nevelnék azt a gyermeket, akiről lehet, hogy nem is tudnak”.

Az örökbeadás oka tehát legtöbbször, hogy a biológiai anyák egyedül maradnak a számukra gondot jelentő terhességükkel, nincs mögöttük olyan szociális háló, amely segítené őket ebben az élethelyzetben (Neményi, 2006; Szilvási, 1997). Az egyik általunk megkérdezett pszichológus szakember (6. interjúalany) egy – elmondása szerint – általános problémát mutat be, egy nemrégiben történt örökbeadás kapcsán.

„Az is lehet, hogy az apával foglalkozva a párkapcsolaton tudtunk volna úgy segíteni, hogy ők együtt maradjanak és megtartsák a gyermeket, mert ezt a nőt megkérdezve, hogy mi kellene ahhoz, hogy megtartsa a gyermeket, azt mondta, hogy egy apa. Közben ő meg el se mondta a férfinak, hogy terhes. 6 és fél – 7 hónaposan vette állítólag észre, de összevesztek a terhesség korábbi hónapjaiban. Viszont nem tudjuk, hogy egy ilyen helyzetben, hogy jön a gyerek, esetleg pszichológus segítségével, családterápiával milyen más irányba ment volna a történet.”

A gyakorlat tehát azt mutatja, hogy az esetek döntő százalékában a férfiak teljesen kimaradnak a döntéshozatalból. Sérül az apasághoz való joguk azáltal, hogy sok esetben nem tudnak gyermekük érkezéséről, pedig lehet, hogy a tudás birtokában más döntést hoznának. Az apa ismeretlenségével a gyermek joga is sérülhet, hiszen az adatok hiányában felnőttkorában sem lesz lehetősége megkeresni biológiai apját.

TÁRSADALMI OSZTÁLYMOZGÁS AZ ÖRÖKBEOFOGADÁSBAN

Az örökbefogadások zömében jelen lévő társadalmi státuszbeli különbség a biológiai szülő és az örökbe fogadó szülő között nemcsak a nemzetközi példákban (Herman 2010), de a hazai gyakorlatban is megjelenik (Szilvási, 1997). Akkor beszélhetünk társadalmi osztálykülönbségről az örökbefogadásban, mikor a jellemzően hátrányos helyzetben lévő, iskolázatlan, jogait kevésbé érvényesíteni tudó örökbe adó és a jellemzően iskolázott, középosztálybeli örökbefogadó sajátos életútja találkozik az örökbe fogadható gyermek kapcsán. Ez esetben felmerülnek a társadalomban meghúzódó osztálykülönbségből fakadó egyenlőtlenségek, a jellemzően középosztálybeli várankozó párok rendszerintű előnybe részesítése és a biológiai anyák „kihasználása” (Szilvási, 1997). Szilvási (1997) a közvetítő szervezetek átláthatatlanságát bírálja, melyben szerinte felmerülhetnek a strukturális különbségekkel kapcsolatos aggodalmak. A közvetítő szervezetek a biológiai anyák segítésére jöttek létre, néhányan azonban úgy vélik, mintha az örökbefogadók érdekeit szolgálnák. „*Látványosan nagyon nyájasak és támogatóak, de valójában (...) az örökbefogadók pártján*

vannak, és ez nagyon látványos” – nyilatkozta az általunk megkérdezett egyik gyermekvédelmi szakember (8. interjúalany). Tehát osztályalapú megkülönböztetés és különböző viszonyulás jelenik meg az örökbeadó és az örökbefogadó között, melyet sok esetben a rendszer tovább is táplál. „*Súlyos etikai dilemma, ha az örökbe fogadó családok szükségleteire helyezük a hangsúlyt. (...) Én, aki megtehetem, megvásárolhatom egy másik embertől, kvázi felhasználok erre a célra*” – fejtette ki véleményét a témában a gyermekvédelmi szakember (7. interjúalany). Az örökbeadó gyermekek és az örökbefogadásra várankozó szülők szociális helyzetének különbsége tehát egyfajta strukturális igazságtalanság. Az internet terjedésével a magánutas örökbefogadások tűnnek veszélyesebbnek, hiszen a piaci logika egyszerűbben tud érvényesülni. Egyik oldalon áll az örökbeadó szülő, aki szabadulni kényszerül a számára ténylegesen terhet jelentő terhességtől, másik oldalon meg ott áll a mindenre kész örökbefogadásra váró szülő. A magánutas örökbefogadás esetén – vagyis amikor az örökbeadó és az örökbe fogadni szándékozó előbb ismeri meg egymást, és csak ezután vonnak be közvetítő szervezetet (Ptk. 4:125. §) – a maga kevésbé szabályozott keretével felmerülnek a gyermekkereskedelemmel kapcsolatos aggályok.

Nem mondom, hogy emberpiac, de azért főleg a nyílt örökbefogadásnál és nem is annyira a civil szervezeteknél, mert azért az mégiscsak kontrolláltabb terület, de akiket a kórházból orvos vagy ottani védőnő közvetítésével azonnal örökbe adnak, ott bennem – lehet, hogy picit túlzóan, de – felmerül a bérnyaság. Hogy van egy igény, amit akár így is ki lehet elégíteni. (7. interjúalany, szociológus)

Ez a helyzet tehát felveti a strukturális diszkrimináció kérdését, miszerint az örökbefogadás kizsákmányolja az alacsonyabb

státuszú nőket a középosztálybeli, meddő családok javára (Neményi, 2015).

INTERETNIKUS ÖRÖKBEFOGADÁS

Az interetnikus örökbe fogadó családok egy napjainkban egyre inkább előtérbe kerülő családkonstrukció, amely a hazai viszonyok között zömében a roma gyermekek nem roma szülők általi örökbefogadását jelenti (Szilvási, 2005). A nemzetközi szakirodalom leginkább „transraciál” családoknak (Goar et al., 2016; Yngvesson, 2010; Lancaster & Nelson, 2009) hívja ezeket a típusú családokat. A téma és a jelenség újszerűségét tekintve csekély hazai szakirodalom foglalkozik ezzel a családmoddellel. Interetnikus család esetében az örökbefogadás stigmája láthatóvá és állandóvá válik, különösen, ha külső rasszjegyekben is látható a különböző etnikai származás (Wegar, 2000), hiszen a szociális stigmát mélyítheti, a nehézségeket fokozhatja, ha szembe tűnő a szülők és a gyermek fizikai jellemzőikben való eltérése (Maldonado, 2005; Yngvesson, 2010; Miall, 1996). Köztudott a roma származású gyermekek felülreprezentáltsága a gyermekvédelmi szakellátásban (Havas et al., 2007), így az örökbefogadásra várakozó gyermekek között is feltételezhetően magasabb ez az arány, bár hivatalos adatainak erre vonatkozóan nincsenek (Szilvási, 2005). A hazai viszonyoknak köszönhetően a romák elleni diszkrimináció és előítéletesség következtében az örökbefogadásra váró roma származású gyermekek nem roma társaikkal szemben hátrányos helyzetben vannak (Neményi és Messing, 2007; Havas et al., 2007). Releváns kérdésnek tűnik tehát, hogy a mai nyílt romaellenes közvélekedés (Keresztes-Takács, 2016) hogyan befolyásolja az örökbefogadás gyakorlatát.

Mindenekelőtt fontos lenne definiálni, hogy az örökbefogadási rendszerben ki számít romának (Ladányi és Szelényi, 2000), ugyanakkor ahogyan általánosságban sem egyszerű ennek a kérdésnek a megválaszolása Magyarországon, úgy örökbefogadás esetén sem az. Az alábbi idézet segít azt megérteni, miért szükséges meghatározni az örökbefogadható gyermek származását.

„Ez például egy dilemma, aminek a feloldását még nem tudtuk elég jól megoldani. Azt se tudjuk persze, hogy ki a cigány, azt mondjuk, hogy majd definiálja magát, de mikortól tudja magát valaki definiálni? Csak felnőttkorban tudjuk megkérdezni, hogy vállalja-e a származását, de kisgyerekkorában érik az atrocitások. Nincs összhangban az emberi fejlődéssel és nincs lebontva ez a személyiségjogi dilemma, az örökbefogadás esetén meg egyenesen tragédia.” (2. interjúalany, gyermekvédelmi szakember)

A többségi társadalom ítélkezik a külső jegyek alapján, akár roma az illető, akár csak annak látszik. Az örökbe adható gyerekről csecsemőkorában nem tudhatjuk, később hogyan fog kinézni és hogyan fogja őt látni és megítélni közvetlen környezete. A ma roma, vagy romának kinéző gyermeket nevelő szülők tapasztalják, hogy a környezet súlyosan ítélkező és megbélyegző (Szilvási, 2005).

Bizonyos, hogy örökbeadásnál a roma vér szerinti szülők kevésbé vallják magukat romának (Bogár, 2011), hiszen tisztában vannak a társadalomban jelen levő előítéletekkel (Keresztes-Takács, 2016), de sok esetben a származás nem mindig egyértelmű. Előfordul az is, hogy az ügyintézők a rendelkezésükre álló információk alapján – név, rasszjegyek – azonosítanak romának egy gyermeket (Bogár, 2011), és ennek megfelelően ajánlják ki a megfelelő párnak.

A roma gyermekek azonosítása a rendszerben úgy történik, hogy „*ha a neve nem ilyen a gyerekeknek [nem utal roma származásra], de a várakozó a külleme alapján úgy gondolja [hogya roma származású], mi nem mondhatjuk a gyerekről, csak abban az esetben, ha van egy szülői nyilatkozat, de az örökbeadható gyerekek mögött jellemzően nincs. Azt szoktuk csinálni – mert miért van az, hogy sokkal rövidebb ideig vár, aki »romaelfogadó« –, hogy ha egy gyereknél a soron következő négyen-ötven azért nem akarnak vele barátkozni, ismerkedni, mert szerintük roma gyerek, és azt nem szeretnének, akkor már nem megyünk a 400 sorban állón végig és ajánlgatjuk a gyermeket, hanem kikeressük azt, aki azt írta be, hogy nincs származási kikötése.*” (6. interjúalany, pszichológus)

Az örökbe fogadó szülők és roma gyermekek az örökbe fogadásban

A szakértői interjúk alapján az örökbe fogadásra várakozó szülőknek két típusa van: akik tesznek, illetve akik nem tesznek származási kikötést. Egy 2013-as budapesti örökbe fogadásra várakozók közötti felmérés szerint a jelentkezők 66%-a tesz származási kikötést (Neményi, 2015), de a szakértők becslései szerint a tényleges elutasítók aránya ennél magasabb lehet – különösen vidéki régiókban –, így összességében az örökbe fogadásra várakozó párok 80–90%-a elutasítja, hogy roma gyermeket fogadjon örökbe. A rendszer paradoxona, hogy hivatalosan nem kérdezhetnek rá arra, hogy elfogadják-e roma gyermeket, ugyanakkor szerepel egy „egyéb megjegyzés” rubrika, ami alkalmas ezen preferencia rögzítésére (Bogár, 2011).

„Ezek az adatlapokon nem lehet az etnikai preferenciát jelezni. Van az adatlap egyéb pontja, ahol valaki nagyon specifiku-

san megfogalmazza, hogy romát nem akar örökbe fogadni, valaki jelzi, hogy nem bánja, ha roma, egy-két esetben kifejezetten romát szeretne, de nagyon kevés volt ilyen (...). Vannak ilyen strukturális szabályszerűségnek tűnő dolgok, amire nem mondhatjuk, hogy diszkriminatív, mert túl kicsit az elemszámunk, de mégis hogyha valaki vállal roma gyermeket, valószínűleg hamar kap gyermeket.” (4. interjúalany, szociológus)

Az örökbe fogadásra váró szülők döntő többsége tehát származási kikötést tesz, ugyanakkor bizonytalan származás esetén – például titkos örökbe fogadás – a kikötése ellenére lehet, hogy roma gyermeket kap, mely lehet, hogy újszülöttkorban még nem egyértelmű, de később, tinédzserkorban, vagy az esetleges utódokon bukkannak elő az addig nem tapasztalt rasszjegyek.

„*Előfordul, hogy ami egy kicsi gyereken örökbe fogadáskor nem látszik, az később nagyon feltűnő rasszjegyként mégis megjelenhet a küllemén. A romaságot el nem fogadó családokban ez nagyon gyakran, nagyon nehezen kezelhető helyzeteket tud teremteni.*” (9. interjúalany, pszichológus)

Egy előítéletes környezetben felnövekvő gyermek hogyan tud reagálni, milyen lesz az énképe, ha a későbbiekben rajta vagy az utódain felfedezi a „nemvárt” jegyeket? A szakemberek szerint súlyos identitásválságot élhet át az az örökbe fogadott gyermek, aki egy nem elfogadó közösségben nevelkedik és később szembesül esetleges roma származásával. Az is kérdés, hogy aki mereven elutasítja a másságot, az hogyan tud megküzdeni azzal, a bár lehet, hogy nem látható, de nagyon is létező mássággal, amit maga az örökbe fogadás jelent (Szilvási, 2005).

„...*általában ezt érzem veszélynek, hogy hazavitelnél nem gond [a roma származás], főleg, ha újszülött. Azok tündérik, sok prak-*

tikus probléma van velük, de nagy probléma még nincsen. Akkor még nem tud »cigányul« viselkedni, ugyanúgy mosolyog, ha megetted, később lesz gond, kiskamasz-, nagykamaszkorában. A kamaszkor nehéz minden szempontból, ott fog kijönni. Beépített bombának érzem, hogy amikor jönnek a »normális« kamaszkori problémák, a lázadás meg ezek, akkor fogja majd annak tulajdonítani [roma származásnak], sajnos. Hiszen nem dolgozta fel alapvetően [a roma identitás kérdését], hazavitte úgy, hogy »jajj, de édes«. Hát persze, az előítéleteket nem hozza elő egy újszülött, főleg ha rámosolyog. Én ezt nagy problémának érzem.» (1. interjúalany, gyakorlati szakember)

Az örökbefogadásra váró szülők nagy része, akik elutasítják, hogy roma gyermekük legyen, leginkább a környezetet teszik felelőssé, vagy a roma kultúrához való viszonyukat említik az elutasítás okaként (Bogár, 2011), de sokan közülük felvállalják azt a véleményüket, hogy a romák „kedvezőtlen” genetikáját szeretnék elkerülni.

„Kettő szokott lenni: aki szalonképes szeretne maradni és tudja, hogy mi lenne az elvárás, és ezért azt mondja, hogy fél a környezet diszkriminálásától, hogy a gyerekek milyen nehéz lenne, s ő nem tudná megvédeni, épp elég feladat, hogy az örökbefogadásban megerősítse vagy a rokonaira fogja, de mindenképpen áttolás az, amit csinál. Valaki azt mondja, nem tudná a gyerekek biztosítani a roma kultúrát, mert nem ismeri. Ez egy félreértés, mert nem kell lovári nyelven megtanulni, meg rózsás szoknyába járni, hiszen ami én nem vagyok, azt nem tudom a gyerekek továbbadni. (...) A leggyakoribb őszinte vélemény, amit sokan kimondanak, hogy azt gondolják, hogy olyan genetikája van a cigányoknak, ami kedvezőtlen tulajdonságokra predesztinálja a gyereket, és

majd problémás ember lesz belőle, és ők nem bírnak vele.» (6. interjúalany, pszichológus)

Roma gyermeket elfogadó örökbe fogadó szülők etnikai identitásának alakulása

Az örökbe fogadó szülők másik, kisebb csoportja a roma gyermeket elfogadó örökbe fogadó szülők. Számukra az előítéletekkel való találkozás és az azzal való megküzdés a fő probléma, hiszen interetnikus örökbefogadás esetén az örökbefogadás ténye – ami bár a legtöbb esetben nem titok, de családi ügy – láthatóvá válik, és így a szociális stigma tovább mélyülhet (Maldonado 2005; Yngveson, 2010; Miall, 1996).

Különösen érdekes szociálpszichológiai szempontból az etnikai identitás alakulása a roma gyermeket örökbe fogadó szülőknél (Tigervall & Hübinette, 2010; Vonk, 2001; Johnston, 2007; O’Donoghue, 2004). A társadalmi kisebbséghez tartozó csoportoknál több kutató is foglalkozott az etnikai identitás kérdésével, amit Phinney (1996) etnikai identitás modelljével szoktak kapcsolatba hozni. Az etnikai identitás egy dinamikus, multidimenziós pszichológiai konstruktum, mikor az egyén egy bizonyos etnikai csoporthoz tartozónak érzi magát (Phinney, 2003). A biracial családoknál megfigyelték – jellemzően afroamerikai és kaukázusi házasságok, félvér gyermekkel (O’Donoghue, 2005) –, hogy az etnikailag kisebbségi csoport tagjával élő egyénnel szoros kapcsolatban álló, társadalmilag a domináns csoporthoz tartozó fél számára is kialakul egyfajta etnikai identitás. Ez a Helms (1990) és Rowe, Bennett és Atkinson (1994) által kidolgozott „fehér rassz identitás fejlődési modell”, amely Phinney etnikai identitás modelljéhez hasonlóan mutatja be a különböző stációkat az egyén etnikai identitásfejlődésében a nem etnikai kisebbségi csoporttagoknál. A társadalom

többségi tagjai alapvetően nem vesznek tudomást saját etnikai identitásukról, de roma gyermek örökbefogadása esetében a nem roma szülők érzékenyebbek lesznek saját etnikai identitásukra is (Szilvási, 1997). Ez először a roma gyermeket nevelő szülők többségénél úgy jelenik meg, hogy a társadalomban jelen levő előítéletek elkezdik zavarni, később a szülők magukon és közvetetten a családjukon keresztül is érzik a diszkriminációt, ezzel egyidejűleg gyermekük nélkül „élvezik” a fehérek privilégiumát, majd az etnikai identitásfejlődés csúcsa a szülő roma identitással való azonosulása (O’Donoghue, 2004). Ez utóbbit a szakirodalom a „kiterjesztett én” fogalmaként ismeri (Nobles, 1976).

A szakértők fontosnak tartják, hogy a szülők gyermekük egészen kiskorától kezdve beszéljenek a származásáról, így még a környezetben előforduló esetlegesen negatív hatások előtt – hiszen az esetleges atrocitások serdülőkorban kezdődnek, mikor a gyermek kikerül a szülők védelmező kezei alól – kialakulhat egyfajta pozitív, biztos énkép a saját származásukhoz kapcsolódóan (Szilvási, 2005). Szakértői interjúk alapján körvonalázódott pár alkalmazott eszköz, melyet használhatnak az interetnikus családok a pozitív roma identitástudat kiépítésében: verbális és nonverbális pozitív asszociációk a cigánysággal kapcsolatban, cigánymesék és örökbefogadással kapcsolatos mesék, cigány kultúra pozitív elemeinek kiemelése, találkozás sorstársakkal és a környezet tudatos „tanítása”, szenzitivitása is rendkívül fontos. Roma gyermek örökbefogadásánál a cél a gyermek pozitív identitásának kialakítása, hiszen a tabusítás és a roma származás nem megfelelő kezelése negatív énképhez vezethet (Lancaster & Nelson, 2009; Szilvási, 2005).

„Vannak, akik felnőttkorukban tudták meg a származásukat, és nem egy elfogadó családban nőttek fel. Azok hasadnak meg jobban, vagy van több feladatuk ennek a feldolgozásával, ahol a családban nem a teljes elfogadás volt az alaphangulat; tehát ahol ment az egymás bírálása, cigányozás, zsidózás, egyebek. Ott nyilván probléma – ha felnőttkorban tudja meg –, hogy ő is abba a körbe tartozik, akit eddig minősítettek a szüleivel együtt. Itt nyilván sokkal nagyobb feladat van és lehet, hogy pszichológiai segítségre van szükség. Olyat is hallottam, aki felnőttkorában tudta meg, de nem hasadt meg ettől, és ott az volt a háttér, hogy egy eleve elfogadó családban nőttek fel.” (2. interjúalany, gyakorlati szakértő)

Az interetnikus örökbefogadással kapcsolatos szakértői interjúk, részletek és szakirodalmak tehát rávilágítanak a roma gyermeket örökbe fogadó családok stigmatizált helyzetére, amely esetben az örökbe fogadó családoknak az örökbefogadás megítélése mellett meg kell küzdeniük az általános romaellenes közhangulattal is (Keresztes-Takács et al., 2016). Az örökbefogadásban jelen lévő roma gyermekek felülreprezentáltságának problematikája, mind a gyermekvédelmi rendszer hiányosságaira (Havas et al., 2007), mind a társadalom általánosan elutasító attitűdjére hívják fel a figyelmet (Simonovits és Bernát, 2016). Emellett a jellemzően nem roma örökbe fogadó szülők etnikai identitásának fejlődése, az előítéletes légkörrel való megküzdése, valamint az örökbe fogadott roma gyermekek etnikai identitásfejlődésének feltérképezése már a nemzetközi szakirodalom látókörébe került (Johnston et al., 2007; Tigervall & Hübinette; 2010; Vonk, 2001), a hazai viszonyok között azonban új vizsgálandó területekre nyújt lehetőséget a társadalomkutatók számára.

KONKLÚZIÓ

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy az örökbefogadás szereplőit áthatják a társadalomban jelen lévő sztereotípiák, melyek lélektani szempontból nehezítik az örökbefogadás folyamatát. Ezen sztereotípiák kialakítását támogatják a társadalomban jelen lévő alapvetően tradicionális értékek a családfelfogással és a gyermek értékével kapcsolatban. Az örökbefogadás alapjaiban rengeti meg a családdal kapcsolatos elvárásainkat, miszerint a családra nem mint biológiai egységre, hanem mint társadalmi konstrukcióra gondoljunk (Fisher, 2003). A tradicionális felfogás azonban nemcsak a család és gyermek értékével kapcsolatban jelenik meg Magyarországon, hanem a férfi-női szerepekben is fellelhető (Tóth, 1998; Szalma, 2010). A társadalmi nemi szerepek bizonyos vonatkozásai szerint láthatjuk azt, hogy az örökbeadás okaként hogyan jelennek meg a férfiak és a nők között meghúzódó egyenlőtlen társadalmi viszonyok, hiszen az örökbeadás fontos prediktoraként jelezték a szakértők, ha a nő egyedül marad nemvárt terhességével, zaklatott párkapcsolatban él vagy kényszerítés eredményeként fogant a gyermek. Emellett kiemeleten fontos kérdés a témakörben az azonos nemű párok örökbefogadása is, mely jelenleg Magyarországon hivatalos formában nem engedélyezett, így felveti a szexuális orientáció alapú diszkrimináció kérdését.

A társadalmi osztály alapú különbségek okán egyfajta társadalmi osztálymozgás is megjelenik az örökbefogadás folyamatában, jellemzően az örökbe fogadó és az örökbeadó szülő(k) társadalmi osztálykülönbségében. A szakértői interjúk alapján megállapíthatjuk, hogy több örökbeadási helyzetben is az örökbeadó szülő anyagi és kulturális ja-

vakhoz való hozzáférési lehetősége korlátozott, míg gyermekének az örökbe fogadó szülő jobbmódú, jellemzően középosztálybeli életszínvonalat tud biztosítani, így a gyermek későbbi lehetőségei is merőben eltérőek lehetnek a biológiai családhoz képest. A gyermek a születésétől eltérő társadalmi osztályba kerül tehát az örökbefogadás által, és a nyílt örökbeadásoknál sok esetben ez a két különböző szociális réteg találkozik.

Az interetnikus örökbefogadás egy szociálpszichológiai aspektusa mind az örökbe fogadó szülő, mind a gyermek etnikai identitását új megvilágításba helyezi. A külföldi szakirodalom leginkább az afroamerikai vagy ázsiai származású gyermekek és szüleik identitását taglalja (Maldonado, 2005; O'Donoghue, 2004; Johnston, 2007), ma Magyarországon az interetnikus örökbefogadás a gyakorlatban a nem roma szülők általi roma gyermekek örökbefogadását jelenti (Szilvási, 2005). Egy sajátos, előítéletes társadalmi kontextusban (Keresztes-Takács, 2016) kell tehát ezeknek a családoknak a társadalom által ért hatásokkal megküzdniük, internalizálniuk azt és felépíteni identitásukat. A hazai viszonyok között még nem készült empirikus kutatás a témában, így érdemes a jövőben ezzel kapcsolatos vizsgálatot is lefolytatni.

Az örökbeadás és az örökbefogadás folyamatait tehát szociálpszichológiai nézőpontból többféle társadalmi probléma övezi. Legtöbb esetben az örökbeadás okaként, vagyis az örökbefogadás origójaként valamely társadalmi osztályok, társadalmi nemek és az eltérő etnikumból származó társadalmi különbségek lelhetőek fel, de sok esetben ezek akár egymással valamilyen formában kombinálódva, hatványozódva jelennek meg. Szakértői interjúk alapján nem lehet kijelenteni, hogy minden örökbeadóra jellemző

lenne az alábbi élethelyzet, de az biztos, hogy prediktív faktornak számít és széles körben reprezentálják magukat az örökbeadók között az alacsony társadalmi osztályból kikerülő, anyagi és lehetetlen élethelyzetük miatt gyer-

mekük örökbeadására kénytelen, sok esetben roma nők. Az interszekcionalitás tehát átszövi az örökbeadás motívumait, valamint ezzel párhuzamosan tetten érhető az interetnikus örökbe fogadó családokban is.

SUMMARY

SOCIAL PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ADOPTION – INTERSECTIONALITY AND ADOPTION

While the literature of adoption deals primarily with the legal, individual psychological and family sociological aspects of the adoption process, social psychological and especially intercultural considerations remain unexplored. Prior research typically focuses on the general and developmental psychology related issues of adaptation of the adopted child, and the contact between adopted children and their adoptive parents, however social aspects of adoption and social psychological challenges in adoption are still uncovered. This research introduces relevant theoretical and practical dilemmas and the outcomes of interviews conducted with sociologists, psychologists and other professionals working with adoptive parents to explore societal inequalities present in the process of adoption are presented.

Keywords: adoption, intersectionality, inter-ethnic families

IRODALOM

- AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION (2012): Guidelines for Psychological Practice With Lesbian, Gay, and Bisexual Clients. *American Psychological Association*. 67(1), 10–42. doi: 10.1037/a0024659
- ANDREJCSIK L., BAKOS N., DR. BOCZ J., DEÁK T., HERZOG T., JÁVORSZKYNÉ N. A., NAGYNÉ P. U. (2015): Demográfiai Helyzetkép. In: ANDREJCSIK L. (szerk.): *Magyarország, 2014*. KSH, Budapest. 9–22. www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2014.pdf Letöltve: 2017. január 12.
- BOGÁR ZS. (2011): *Az örökbefogadás lélektana*. Ágacska Alapítvány az Örökbefogadásért és a Családokért, Budapest.
- BORECKZY Á. (2004): *A szimbolikus család*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- BORECKZY Á., FÖLDES P., GYEBNÁR V. ÉS SOLYMOSI K. (2007): *Családok távolból és félközelből*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- BOYER, C. (2007): Double Stigma: The Impact of Adoption Issues on Lesbian and Gay Adoptive Parents. In: JAVIER, R. A., BADEN, A. L., BIAFORA, F. A., CAMACHO-GINGERICH, A. (szerk.): *Handbook of Adoption*. SAGE Publications. 228–241.
- CRENSHAW, K. (1991): Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.

- DANIS I. és KALMÁR M. (2011): A fejlődés természete és modelljei. In: BALÁZS I. (szerk.): *A génektől a társadalomig: A koragyermekkori fejlődés színterei*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 76–78.
- DAVE THOMAS FOUNDATION FOR ADOPTION (2013): *National Foster Care Adoption Attitudes Survey*. Harris Interactive. www.dciw4f5317k9i.cloudfront.net/wp-content/uploads/2012/10/DTFA-HarrisPoll-REPORT-USA-FINAL1.pdf
- FAZEKAS E. (1998): *Örökbefogadás*. Glória Kiadó.
- FISHER, A. P. (2003): Still “Not quite as good as having your own”? Toward a sociology of adoption. *Annual Review of Sociology*, 29(1), 335–361.
- FOLI, K. J. (2010): Depression in Adoptive Parents: A Model of Understanding Through Grounded Theory. *Western Journal of Nursing Research*, 32(3), 379–400. doi: 10.1177/0193945909351299
- GIBSON, D. & MYERS, J. E. (2000): Gender and infertility: A relational model for counseling women. *Journal of Counseling and Development*, 78(4), 400–410.
- GOAR, C., DAVIS, J. L. & MANAGO, B. (2016): Discursive Entwinement: How White Transracially Adoptive Parents Navigate Race. *Sociology of Race and Ethnicity*, 1–17. doi: 10.1177/2332649216671954
- HAVAS G., HERCZOG M. és NEMÉNYI M. (2007): *Fenntartott érdektelenség. Roma gyerekek a gyermekvédelmi rendszerben*. Európai Roma Jogok Központja, Westimprim Bt., Budapest.
- HELMS, J. E. (1990): Toward a Model of White Racial Identity. In: HELMS, J. E. (ed.): *Black and White Racial Identity. Theory, Research, and Practice*. Praeger. 49–67.
- HERCZOG M. (2001): Veszteség, gyász és örökbefogadás. *Család, Gyermek, Ifjúság*. 2. 61–65.
- HERMAN, E. (2010): *Blue-Ribbon Babies and Labors of Love: Race, Class, and Gender in U.S. Adoption Practice*. Christine Ward Gailey. University of Texas Press, Austin.
- JOHNSTON, K. E., SWIM, J. K., SALTSMAN, B. M., DEATER-DECKARD, K. & PETRILL, S. A. (2007): Mothers’ racial, ethnic, and cultural socialization of transracially adopted Asian children. *Family Relations*, 56(4), 392–402.
- KAPITÁNY B. és SPÉDER ZS. (2009): Gyermekvállalás. In: MONOSTORI J., ÓRI P., S. MOLNÁR E. és SPÉDER ZS. (szerk.): *Demográfiai portré 2009*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 29–41.
- KERESZTES-TAKÁCS O., LENDVAI L. és KENDE A. (2016): Romaellenes előítéletek Magyarországon: Politikai orientációtól, nemzeti identitástól és demográfiai változóktól független nyílt elutasítás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71(4), 609–627. doi: 10.1556/0016.2016.71.4.2
- LADÁNYI J. és SZELÉNYI I. (2000): „Ki a cigány?” In: FORRAY R. KATALIN (szerk.): *Romológia. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs*. 13–24.
- LANCASTER, C. & NELSON, K. W. (2009): Where Attachment Meets Acculturation: Three Cases of International Adoption. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 17(4), 302–311. doi: 10.1177/1066480709347357
- LANSFORD, J. E., CEBALLO, R., ABBEY, A. & STEWART, A. J. (2001): Does Family Structure Matter? A comparison of adoptive, two-parent biological, single-mother, stepfather and

- stepmother households. *Journal of Marriage and the Family*, 63(3), 840–851. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00840.x
- MALDONADO, S. (2005): *Discouraging racial preferences in adoptions*. 39 UC Davis L. Rev., 39, 1415–1422.
- NEMÉNYI E. (2006): Miért nem szóltak előre. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 1, 6–12.
- NEMÉNYI M. és MESSING V. (2007): Gyermekvédelem és esélyegyenlőség. *Kapocs*, 6(1), 2–19.
- NEMÉNYI M. és TAKÁCS J. (2015): Az örökbefogadás és diszkrimináció. *Esély*, 2, 69–96.
- NOBLES, W. W. (1976): Extended self: Rethinking the so-called Negro self-concept. *Journal of Black Psychology*, 2(2), 15–24.
- O'DONOGHUE, M. (2004): Racial and Ethnic Identity Development in White Mothers of Biracial, Black-White Children. *Affilia*, 19(1), 68–84. doi: 10.1177/0886109903260795
- PATTERSON, C. J. (1992): Children of Lesbian and Gay Parents. *Child Development*, 63(5), 1025–1042. doi: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01679.x
- PATTERSON, C. J. (1995): Adoption of Minor Children by Lesbian and Gay Adults: A Social Science Perspective. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, 2(1), 191–205.
- PAVAO, J. M. (2012): *Az örökbefogadás háromszöge*. Mózeskosár Egyesület, Budapest.
- PHINNEY, J. (1996): Understanding ethnic diversity. *American Behavioral Scientist*, 40, 143–152.
- PHINNEY, J. S. (2003): Ethnic identity and acculturation. In: CHUN, K. M., ORGANISTA, P. B., MARÍN, G. (szerk.): *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*. APA, Washington DC, 63–82.
- PONGRÁCZ T. (2007): A gyermekvállalás, gyermektelenség és a gyermek értéke közötti kapcsolat az európai régió országaiban. *Demográfia*, 50(2–3), 197–219.
- PULAY K. (2006): Amit az örökbefogadók veszteségeiről tudni érdemes. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 1, 12–16.
- POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV (PTK.): 4:120. § Az örökbefogadás általános feltételei.
- POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV (PTK.): 4:125. § Szülői hozzájárulás a nyílt örökbefogadáshoz.
- ROWE, W., BENNETT, S. K. & ATKINSON, D. R. (1994): White racial identity models: A critique and alternative proposal. *Counseling Psychologist*, 22(1), 129–146. doi: 10.1177/0011000094221009
- SEBESTYÉN ZS. (2014): Interszekcionalitás, mint esélyegyenlőségi koncepció, avagy gender-kutatás más szemszögből. *Metszetek*, 1, 276–291.
- SIMONOVITS B. és BERNÁT A. (2016): *The Social Aspect of the 2015 Migration Crisis in Hungary*. TÁRKI Social Research Institute, Budapest.
- SZALMA I. (2010): Attitűdök a házasságról és a gyermekvállalásról. *Demográfia*, (53)1, 38–66.
- SZALMA I. (2014): A gyermekvállalás társadalmi normái és a mesterséges megtermékenyítéssel kapcsolatos attitűdök vizsgálata Magyarországon és Európában. *Replika*, 85–86., 35–55.
- SZILVÁSI L. (1997): Az örökbefogadásról, másképpen. *Esély*, 2, 75–85.
- SZILVÁSI L. (2005): Örökbefogadás – Identitás – Sajtó – Botrány. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 1, 4–7.
- TAKÁCS J. és SZALMA I. (2013): Az azonos nemű párok általi örökbefogadással kapcsolatos attitűdök Magyarországon. *Socio.hu*, 3(1), 1–33. doi: 10.18030/socio.hu.2013.1.1.
- TÓTH O. (1998): Házasság és gyermek: vélekedés és viselkedés. *Századvég*, 11, 80–93.

- TIGERVALL, C. & HÜBINETTE, T. (2010): Adoption with complications: Conversations with adoptees and adoptive parents on everyday racism and ethnic identity. *International Social Work*, 53(4), 489–509. doi: 10.1177/0020872809359272
- YNGVESSON, B. (2010): *Belonging in an Adopted World: Race, Identity, and Transnational Adoption*. University of Chicago Press, Chicago.
- VINCZE M. (1988): Az örökbe fogadott gyermek. In: *A nevelési és pályaválasztási tanácsadás pszichológiája. Szemelvény gyűjtemény 2. kötet*. Budapest. 461–490.
- VONK, M. E. (2001): Cultural Competence for Transracial Adoptive Parents. *National Association of Social Workers*, 46(3). Letöltve 2017. március 22. www.biomedsearch.com/article/Cultural-Competence-Transracial-Adoptive-Parents/77416537.html
- WAINRIGHT, J. L., RUSSELL, S. T. & PATTERSON, C. J. (2004): Psychosocial Adjustment, School Outcomes, and Romantic Relationships of Adolescents With Same-Sex Parents. *Child Development*, 75(6), 1886–1898. doi: 10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x
- WEGAR, K. (2000): Adoption, Family Ideology, and Social Stigma: Bias in Community Attitudes, *Adoption Research, and Practice*. *Family Relations*, (49)4, 363–370. doi: 10.1111/j.1741-3729.2000.00363.x/
- WHITEFORD, L. M. & GONZALEZ, L. (1995): Stigma: The hidden burden of infertility. *Social Science & Medicine*, 40(1), 27–36.